

Az Esélykassza program hatásvizsgálata

2009. december

Az Esélykassza program célja a szegénységben, mélyszegénységben élő, elsősorban vidéki, lakosság körében a pénzügyi tudatosság elterjesztése tréningek, pénzügyi képzések, megtakarítás és hitellehetőség biztosításának segítségével. A program kísérleti jellegéből adódóan nem csak lehetőség nyílt hatásainak, eredményeinek mérésére, hanem ez egyfajta „követelménye” is a lehetséges adaptációs módszernek.

Az általunk vizsgált program egy kutatás is egyben, ami azt vizsgálja, hogy a kidolgozott tematikával, módszertannal milyen hatást tudunk elérni a mélyszegénységben élő között, pénzügyi tudatosságuk, tervezhetőséggel kapcsolatosan. Ebből adódóan a program kezdetétől fontos feladat volt, hogy ezt valahogy mérni is tudjuk, egzakt adataink legyenek – még ha ez a szociális innovatív programok esetében nem is minden alkalommal működik így.

Tanulmányunkban elsőként az adatforrásainkat, adatfelvételeinket mutatjuk be, majd a vizsgált célcsoport számunkra legfontosabb jellemzőit. Külön kitérünk vagyoni, jövedelmi helyzetükre, illetve pénzügyi, gazdálkodási ismereteikre. Ezek után a program végi adatfelvétel eredményeit mutatjuk be, és megpróbálunk következtetéseket levonni a program hatásairól.

A hatásvizsgálat adatai

Többféle adattal rendelkezünk, amiket különböző módon tudunk felhasználni az értékeléshez. A rendelkezésre álló adatok érvényessége nem minden tekintetben esik egybe egy ideáltipikus változattal. Ami a hatásvizsgálatunk leggyengébb pontja, az az időkorlátból adódik. A program befejeztekor (2009 december) maga a megkezdett folyamat (megtakarítás és hitelezés kísérleti jelleggel) még javában tart, a résztvevők túl vannak egy megtakarítási időszakon, túl vannak képzéseken, tréningeken, és az elején tartanak az általuk felvett hitelek törlesztésének. A program kezdetekor, a résztvevők toborzásakor, a csoportok alakításakor a jelentkezőkkel egy kérdőívet töltöttünk ki; az adatfelvételeket – elsősorban szervezési okokból – a csoportok vezetői, mentorai végezték el 2009 márciusában. Az eredeti tervek szerint 10 településen alakultak volna csoportok, végül 8 csoport kezdte meg működését. Miután sikerült a programban résztvevő településeket megtalálni, tudtuk kiválasztani a kontroll-településeket. Itt arra törekedtünk, hogy mind földrajzilag, mind szociológiailag hasonló státuszú településeket találjunk, és ott a program résztvevőivel hasonló státuszú válaszadóktól kérdezhessük le ugyanazon kérdőívet. A bemeneti adatfelvétel célja egyrészt a program előtti állapot felmérése volt, másrészt az elemzéshez használt kontrollcsoport kiválogatása. Ebből adódóan egy nagyobb kört kellett lekérdezni, majd ezután a kontroll-mintát szűkíteni. A kontroll-mintában végül csak a programban résztvevő (innenről: Esélykasszás) mintával ténylegesen megegyező válaszadók maradtak. A szűrés legfontosabb tényezői a hasonló jövedelmi, vagyoni helyzet illetve a közel megegyező szintű pénzügyi ismeretek, affinitás voltak.

A kérdőíves adatfelvétel fő kérdéscsoportjai a következőket tartalmazták:

- A háztartás összetétele (életkor, foglalkozás);
- A háztartások vagyoni, jövedelmi helyzete;
- Pénzügyek (ki kezeli a kasszát, rendelkeznek-e bankszámlával, bankkártyával);
- A háztartások havi kiadásainak szerkezete és összege;
- A megkérdezett személy pénzügyi gondolkozása.

A bemeneti adatfelvételkor minden egyes Esélykasszás településhez egy kontroll települést választottunk, ezek kiválasztásakor egyrészt azt tartottuk fontosnak, hogy lehetőleg azonos kistérségből kerüljenek ki, hasonló legyen a településméret, a demográfiai összetétel, a munkanélküliség, a helyi vállalkozók aránya, a bevallott SZJA jövedelem, illetve bankfiók megléte.

A második, kimeneti kérdőíves adatfelvételre 2009. november-decemberben került sor, mind a résztvevők, mind a kontroll-csoport esetében. A kontroll-csoport szűkítéséhez az ún. *Overlap in propensity scores* módszert használtuk, célunk az volt, hogy az Esélykasszás csoporttól nagyon eltérő háztartásokat ne keressük fel még egyszer. A módszerhez használt változók háztartáson belüli foglalkoztatottak arányát, a vagyoni helyzetet (ezen belül is az adósságállományt), a havi kiadások mértékét, ezeken belül is az ünnepekre költött pénzek nagyságát tartalmazták. Ugyancsak ide kerültek az adóssággal kapcsolatos attitűdök.

A mintaválasztások, szűrések szempontjai és adatai

	Kontroll háztartások		Esélykasszás háztartások
	kidobott	bennmaradó	
Vagyon (M Ft)	4,8	4,4	3,8
Adósság (M Ft)	0,8	1,1	1,2
Havi kiadások (ezer Ft)	108	117	114
Kiadások ünnepekre (ezer Ft)	27	49	41
Belevágna-e vállalkozásba hitelből	27%	31%	32%
Felvenne-e banki kölcsönt	11%	84%	86%
Soha semmilyen kölcsönt nem venne fel	77%	0%	3%

A kimeneti adatfelvétellel kapcsolatosan arra törekedtünk, hogy ugyanazon egyénekhez ugyanazon kérdezők menjenek vissza – ez a tervünk részben sikerült. Sajnos nem volt elérhető sem az összes kontroll-háztartás, de az összes Esélykasszás sem. Utóbbi legfőbb oka a távoli munkavállalás, illetve egy-két esetben a programból való lemorzsolódás volt. Egyrészt a távoli, külföldi munkavállalás illetve az időközben bekövetkezett lakhelyváltozások játszottak szerepet a kontroll-tagok „fogyásában” is.

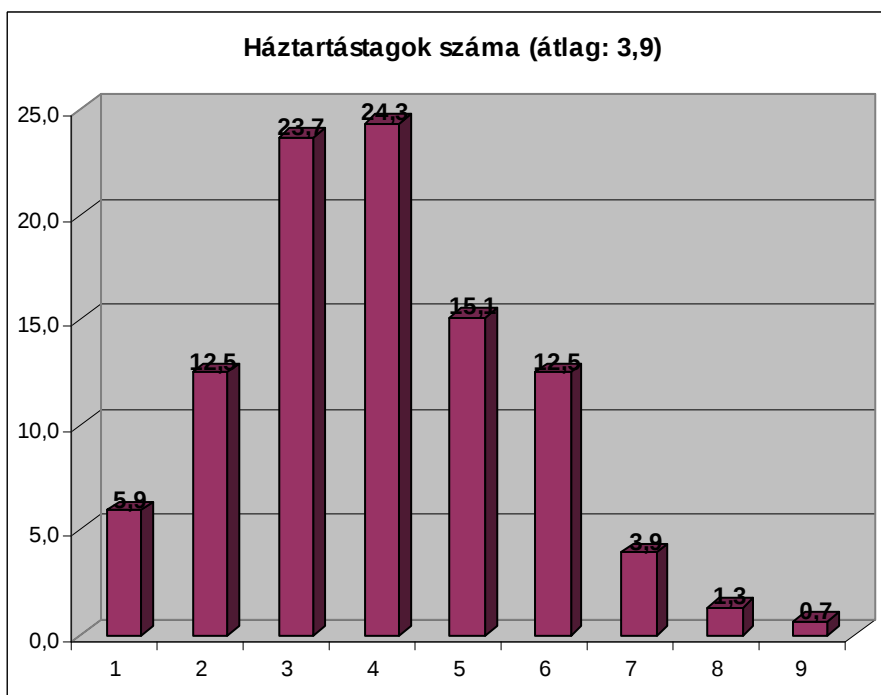
Az egyes adatfelvételek elemszámai

	Esélykasszá s	Kontroll- csoport	Összesen
Bemeneti adatfelvétel	71	146	217
Minta a szűrés után	71	81	152
Kimeneti adatfelvétel (megvalósult)	43	46	89

A kérdőíves felvételeken túl havi rendszerességgel találkoztunk a csoportokkal, mentorokkal, így ebből a forrásból is rendelkezünk szoft adatokkal, véleményekkel és benyomásokkal, de az adatforrások közé soroljuk a pénzügyi megtakarítások, befizetések nyilvántartását, az ezekkel kapcsolatos információkat is.

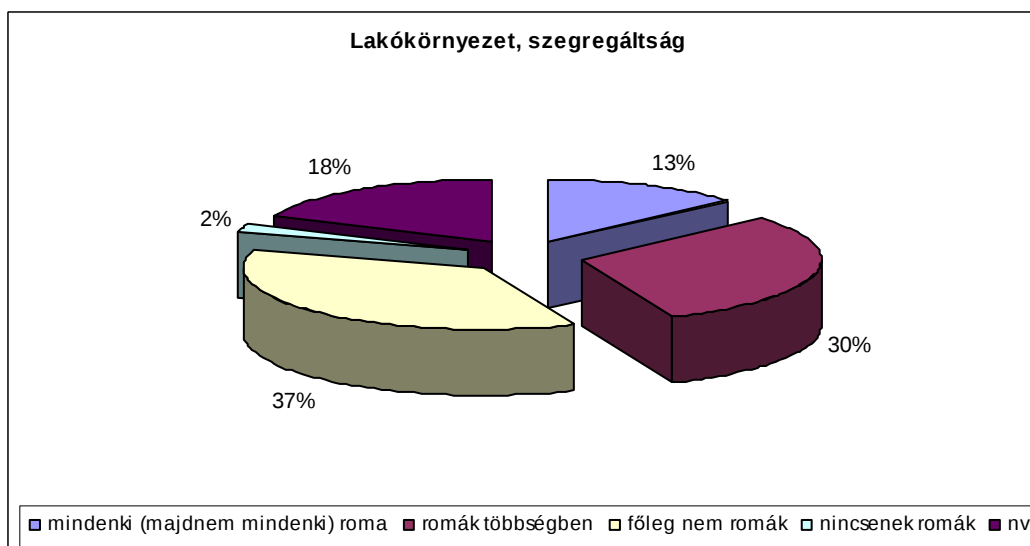
A célcsoport jellemzői

A bemeneti adatok bemutatásakor nem vizsgáljuk külön a kontroll és az Esélykasszás csoportokat – mivel a különböző szűrések eredményeként hasonló jellemzőkkel bírnak. A vizsgált csoportban alapvetően három - öttagú, gyerekes háztartások szerepelnek, jellemzően nagyon alacsony a 60 évnél idősebb háztartástagok aránya.

	Átlag
18 évnél fiatalabbak száma	1,6
18-60 évesek száma	2,2
60 évesnél idősebbek száma	0,1

A válaszadók közel fele (43,8%) „romás” településrészen él, mindössze 2%-nyian laknak olyan utcákban, ahol nem élnek romák. A településen belüli szegregáltság esélye érdekes módon a településnagysággal együtt növekszik, minél nagyobb, minél városiasabb településről beszélünk, annál nagyobb a valószínűsége, hogy roma válaszadóink alapvetően romák által lakott részeken laknak.

A háztartások vagyoni helyzetét tekintve a csoporttagok nem az adott települések legszegényebbjai, ez elsősorban a program jellegéből adódik. A program során ugyanis egy több hónapos megtakarítási időszakot kellett először teljesíteni, amit nem tudott, nem akart minden jelentkező vállalni. További csoportszűrő szempont volt, hogy a csoportok tagjainak egymásért anyagi felelősséget is kellett vállalni, vagyis ők maguk kerestek anyagi szempontból is megbízható társakat maguk mellé. A program által kínált lehetőségek egyben a felső korlátját is jelezték a toborzásnak: az elérhető maximum 60 ezer Ft hitel a magasabb jövedelemmel rendelkezők számára nem kínált vonzó perspektívát.

Azt mondhatjuk, hogy a csoportok átlagosan 4 millió Ft értékű ingatlanokkal rendelkeznek, amiknek alapvetően ők a tulajdonosai. A háztartások harmada rendelkezik autóval, jellemzően 1 millió Ft alatti értékre becsülték ezeket. Az ezeken felüli vagyont átlagosan 500 ezer Ft-ra becsülték a válaszadók. Mindehhez átlagosan 1,3 millió Ft-os adósságállomány társul – vagyis a háztartások által felbecsült saját teljes vagyon egyharmada. Ugyan a hitelállomány jelentős része az ingatlanokhoz kötődik, de még így is többszázezer Ft-os egyéb célú hitelfelvételből fennálló adósságállományról beszélhetünk. A háztartások saját maguk által becsült és bevallott adóssága közel fél év alatt jelentősen emelkedett. Ez azért érdekes, mert a háztartások jelentős része nem vett fel ez időszak alatt újabb hitelt (leszámítva az Esélykasszások 60 ezer Ft-os kölcsönét), a növekedés oka elsősorban az időközben megemelkedett lakáshitel-törlesztésekben keresendő.

	Bemeneti adatfelvétel	Kimeneti adatfelvétel		átlag
		Kontroll	Esélykassza	
a lakás, ház értéke (kb, M Ft)	3,9	4,5	3,8	4,2
a háztartás vagyona ezen felül (E Ft)	449,1	600,1	595,1	597,6
a háztartás teljes adóssága (E Ft)	1312,9	1558,1	1550,8	1554,6
ebből a házra, lakásra felvett kölcsön (E Ft)	879,7	2176,6	1451,1	1759,5

A háztartások egyharmadában van olyan kereső, aki rendszeres munkával rendelkezik, de közülük is csak minden negyedik az akinek állandó munkahelye van, a többiek elsősorban rendszeres, de alkalmi munkákról, illetve be nem jelentett munkalehetőségekről tudtak beszámolni. A rendszeres munkával nem rendelkezők harmada hivatalosan munkanélküli és ténylegesen inaktív is egyben, közel egytizedük tud időszakosan alkalmi munkákat találni és vállalni.

A válaszadó munkaerő-piaci helyzete

	%
rendszeres munkája van	32,2
nincs rendszeres munkája	65,1
nv	2,0

Amennyiben rendszeres munkája van

	%
állandó munkahelye van	25,7
saját vállalkozása van	2,0
rendszeresen van munkája, de nincs állandó munkahelye	4,6
nv	67,8

Amennyiben nincs rendszeres munkája

	%
alkalmi munkái vannak	9,2
nyugdíjas	3,3
munkanélküli	32,9
tartósan beteg/rokkant	5,9
egyéb ok miatt	12,5
nv	36,2

A háztartások bevételei és kiadásai

A háztartások bevételeit közvetett módszerrel derítettük fel: egyrészt azokra az alapvető szociális transzferekre kérdeztünk rá, amik nem bírnak különösebben szenzitív jelleggel a válaszadók számára, másrészt pedig a kiadásaik összegzésére kértük őket. Ezeken túl a hóvégi egyenleg, illetve a háztartások egyéb külső forrásainak (kölcsönök) összegyűjtése segített minket.

A vizsgált csoportok átlagosan havi 120 – 140 ezer Ft közötti bevételekkel rendelkeznek, ennek az összegnek a felét a szociális transzferek teszik ki. Mindez azt jelzi, hogy a szociális ellátórendszerrel való függésük igen erős, az abban való bármilyen változás alapjaiban változtathatja meg a háztartások gazdálkodását. Az egy főre jutó havi bevétel 30 ezer Ft körül van, ami fejenként napi ezer Ft-ot jelent. A bevételek nagyságrendjét tekintve nem volt különbség a márciusi és a decemberi adatfelvételek között. Ugyanakkor az Esélykasszások tréningjein nagyon karakteresen jelentkezett az elsősorban alkalmi munkákhoz kapcsolódó bevételek szezonálisitása. Az így jelentkező plusz bevételek azonban egyrészt nagyon nehezen tervezhetők, másrészt épp ebből adódóan az aktuális háztartási szintű költségvetési hiányok ideiglenes pótlására jók, ennél gazdaságosabban tervezhető felhasználása nagyon nehezen oldható meg.

A háztartások bevételei

	Bemeneti adatfelvétel	Kimeneti adatfelvétel		átlag
		Kontrol l	Esélykassz a	
a háztartás novemberben mennyi gyed-et, gyes-t, családi pótlékot, más gyerek utáni támogatást kapott (E Ft)	28,2	41,3	42,6	41,9
a háztartás novemberben mennyi nyugdíjat kapott (E Ft)	18,1	76,2	29,2	47,6
a háztartás novemberben mennyi segélyt kapott (E Ft)	17,3	34,9	25,6	29,6
Novemberi összes szociális transzfer (E Ft)	60,4	68,2	61,7	65,1
Novemberi egyéb bevétel:	60,5	70,7	64,7	67,9
egy főre:	31,9	31,7	34,1	32,9

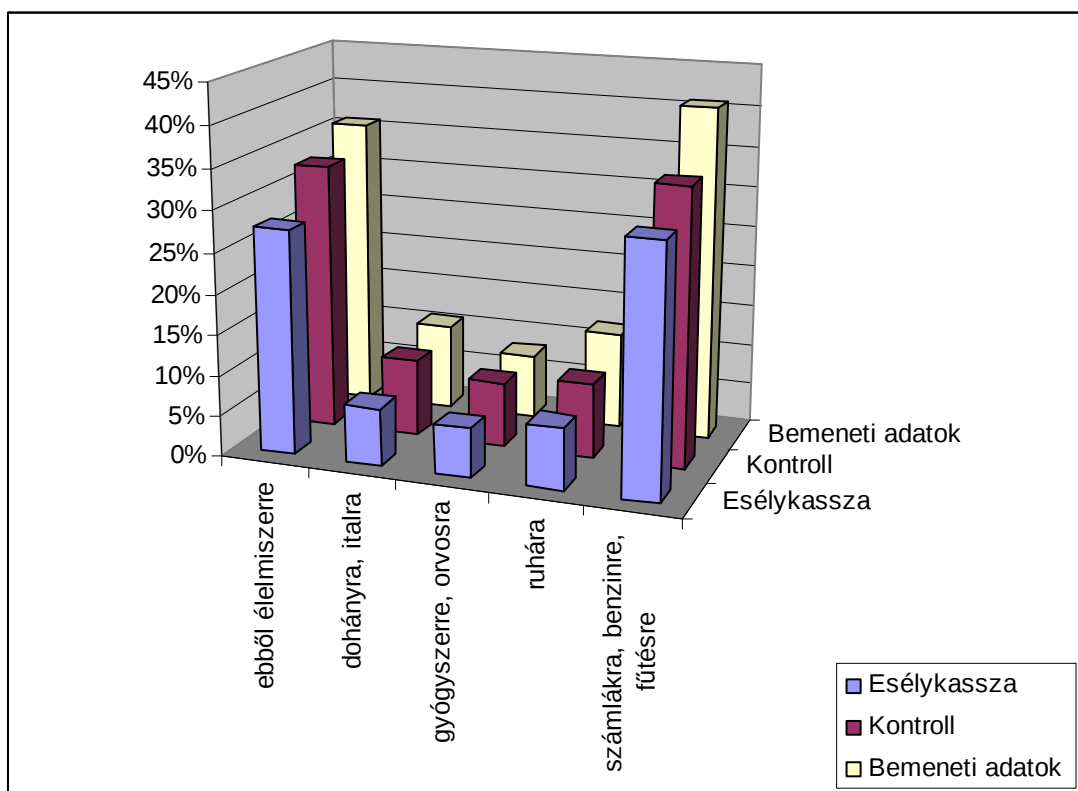
A háztartások havi kiadásait vizsgálva azt találjuk, hogy a kiadások jelentős részét, közel felét az élelmiszervásárlás teszi ki, ugyanekkor a rész képvisel a rezsi (számlák, fűtés). A havi kiadások közel kétharmada a hónap első hetére esik, ami egyből adódik, hogy a szociális transzferek kifizetése után a családok egy nagybevásárlást tartanak, illetve az aktuális számlákat befizetik. A családi költségvetés innentől kezdve tulajdonképpen arról szól, hogy a maradék bevételt miként tudják beosztani.

Körülbelül mennyit költöttek novemberben (e Ft)

	Bemeneti adatfelvétel	Kimeneti adatfelvétel		
		Kontroll	Esélykassza	átlag
ÖSSZESEN (E Ft)	115,5	141,2	122,6	132,4
ebből élelmiszerre (E Ft)	41,3	46,3	39,0	42,7
dohányra, italra (E Ft)	12,3	13,4	10,0	11,9
gyógyszerre, orvosra (E Ft)	9,2	11,2	8,6	9,9
ruhára (E Ft)	13,7	13,0	10,7	11,9
számlákra, benzinre, fűtésre (E Ft)	47,1	47,9	43,0	45,5
összesen a hónap első hetében (E Ft)	58,6	71,3	62,1	66,9

A háztartások kiadásainak összegét és szerkezetét vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy az Esélykasszások közel 10%-al kevesebbet költöttek, mint a kontrollcsoport tagjai, előbbiek kiadásai nagyságrendileg megegyeznek a márciusi adatokkal, míg utóbbiak költségei több mint 20%-al emelkedtek. A kiadások minden egyes csoportban alacsonyabbak.

Körülbelül mennyit költöttek novemberben (%)

A havi beosztás nehézségét jelzi, hogy válaszadók harmada, illetve a kimeneti felvételkor fele nyilatkozott úgy, hogy minden hónapban idő előtt – vagyis a következő fizetés előtt elfogyott a háztartás rendelkezésére álló pénz. Ennek okát szinte mindenki a gazdasági világválsággal, a munkanélküliséggel illetve váratlan, jellemzően egészségügyi kiadásokkal magyarázta. A kimeneti adatokat vizsgálva azt találjuk, hogy az Esélykasszások között 10%-al alacsonyabb azok aránya, akik minden hónapban szembesültek ezzel a problémával, és közel harmaduknál ez csak egy-egy alkalommal fordult elő, szemben a kontroll-csoportosok 7%-val.

A két csoport közötti különbség még élesebben rajzolódik ki, amennyiben a spórolási lehetőségek megítélését nézzük. Ugyan az Esélykasszások kevesebbet költöttek, mint a kontroll-csoport tagjai, mégis közel 60%-uk úgy érzi, hogy még tudná csökkenteni a háztartás kiadásait. Ez főleg abból a szempontból érdekes, hogy a bemeneti felvételkor a válaszadó harmada gondolta ezt; és míg ez az affinitás a kontroll-csoportnál 10%-al csökkent, addig az Esélykasszásoknál 20%-al nőtt. Ez mindenképpen egyfajta attitűdváltást jelez körükben. Ezt támasztja alá, hogy jelentősen magasabb (20%-al) az az összeg is, amit megtakaríthatónak vélnék. A megtakarítási lehetőségeket mindkét csoport esetében az élvezeti cikkek (dohány, alkohol, édességek, stb.) vezetik, az Esélykasszások valamivel nagyobb arányban említették az élelmiszereket és a ruházatot is.

A tavalyi évben hány olyan hónap volt, amikor idő előtt elfogyott a pénz

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
	%	kontroll	Esélykassza
		%	%
minden hónap ilyen volt	30,3	55,6	45,2
a hónapok fele, vagy több mint fele ilyen volt	18,4	6,7	9,5
a hónapok kevesebb mint fele ilyen volt	7,2	15,6	
egyszer-kétszer előfordult	28,3	6,7	31,0
nem fordult elő	13,8	15,6	14,3
Nv	2,0		

Van-e olyan kiadásuk, amin tudnának spórolni

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
	%	Kontroll %	Esélykassza %
igen	36,8	26,7	59,5
nem	60,5	73,3	40,5
nv	2,6	0	0
átlagosan mennyit	12 750	11 000	14 000

(Ft):			
-------	--	--	--

Pénzügyek, pénzügyi ismeretek

A program tréningelemeinek, pénzügyi képzésének hatásai leginkább a háztartási szintű tervezésben érhető tetten. A program indításakor a háztartások háromnegyedében volt olyan személy, aki a pénzügyeket kezeli, ugyanakkor a családok mindössze harmada rendelkezett bármiféle havi szintű költségvetési tervvel. A kimeneti adatokat elemezve alapvetőnek mondható, hogy nőtt azon családok száma, ahol felelőse van a pénzügyeknek, ez az arány azonban az Esélykasszások között majdnem 9%-al magasabb. Még karakteresebb a különbség, amennyiben a havi tervezést vizsgáljuk: ez esetben az Esélykasszások közel kétharmada előre beosztja a havi kiadásait, bevételeit, szemben a kontroll-csoport egynegyedével. (Itt ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy az Esélykasszásoknak rendszeres havi költségvetési terveket kellett készíteniük a program során, vagyis elvileg ebben a csoportban szinte mindenkinek kellene, hogy legyen. Ellenőrző kérdésként később is visszatértünk a családi költségvetési tervre, hasonló adatokat mérve.)

Nem ennyire karakteres, de jelentős különbséget találhatunk a bankszámlákkal kapcsolatosan is, itt a kontroll-csoport 78%-val szemben az Esélykassza csoport majd minden tagja rendelkezik bankszámlával.

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
van-e a családban, aki a pénzügyeket kezeli	75,7	80,4	88,4
van-e a családnak havi költségvetési terve	37,5	23,9	62,8
van-e a háztartásban valakinek bankszámlája	84,2	78,3	92,9

Van-e a családnak költségvetési terve

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
van	23,0	22,2	69
nincs	67,1	77,8	31
nv	9,9		

A kiadások tervezése kapcsán két olyan tétellel találkoztunk mind a kérdőíves adatfelvételek, mind a személyes találkozások során, amik a legkritikusabbak a válaszadók szerint: a váratlan kiadások, betegségek, krízishelyzetek, illetve az ünnepségek. Utóbbi tételre külön is rákérdeztünk, mert szemben a tényleges krízishelyzetekkel az ünnepségekre költött pénzek

alapvetően tervezhetőek lennének. (Ünnepség alá soroltuk a karácsonyt, születés- és névnapokat, ballagást, egyházi ünnepeket.) Azt tapasztalhatjuk, hogy az ünnepekre költött pénz ugyan csökkent, de ennek mértékében nincs különbség a két csoport között. (Azt is fontos figyelembe venni, hogy a kimeneti adatfelvétel karácsony előtt készült, vagyis a tényleges egész éves adatok valószínűleg eléri majd a tavalyi összegeket. A szoft adatok közé tartozik, hogy több tréningen is előkerült az, hogy a családok, háztartások ünnepségekre költött összegei nagyságrendileg megegyeznek az éves szinten jelentkező hiánnyal. Ugyan eddig a felismerésig eljutottak a csoporttagok, de ebből nem következett az ünnepekre fordított pénz visszafogása. Ennek értelmezése azonban sokkal inkább antropológiai jellegű lenne, semmint statisztikai vizsgálat eredménye.)

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
mennyit költöttek ünnepségekre tavaly (E Ft)	48,6	39,03	38,6

Egyfajta – elég jelentősnek mondható – attitűdváltásra a jövőkép megítélése kapcsán is felfigyelhetünk. A bemeneti adatok azt mutatták, hogy a válaszadók közel negyede gondolta úgy, hogy a következő év anyagilag kisebb terhet jelent majd számukra, mint a megelőző. Az okok elsősorban munkahelyekkel voltak kapcsolatosak, illetve a krízishelyzetek elkerülésével. A kimeneti mérésnél ez a pozitív mentalitási arány közel azonos volt a korábbival a kontroll-csoport tagjai között, míg az Esélykasszások esetében 40%-ra emelkedett. Ugyanakkor fontosnak tartjuk kiemelni azt is, hogy a család anyagi jövőjének pozitívabb megítélésekor az indokok hasonlóak voltak a korábbiakhoz, vagyis nem szerepelt közöttük, hogy a meglevő források jobb beosztása, tervezése adna okot bizakodásra. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy többek között ez ne állna a háttérben, de azt jelzi, hogy a program ilyen jellegű hatásai kevésbé manifesztálódnak, egyelőre sokkal inkább látenszen működnek.

Jobb lesz-e a helyzet az idén anyagilag

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
igen	23,0	22,2	40,5
nem	71,1	75,6	59,5
nv	5,9	2,2	0

A program eredményeinek látenciájára utal az is, hogy az Esélykassza csoport egyharmada – dacára annak, hogy egy közel fél éves megtakarítási perióduson van túl – úgy nyilatkozott, hogy évekkor korábban volt arra lehetősége, hogy pénzt tegyen félre, egyötödük megítélése szerint pedig soha nem volt még erre lehetősége. Az Esélykassza válaszadók 40%-a tekintette

programbéli megtakarításait tényleges megtakarításnak. A kontroll-csoport tagjai közül 22%-nyian jelezték, hogy volt lehetőségük pénzt félretenni az elmúlt hónapokban.

Mikor volt utoljára olyan hónap, amikor félre tudott tenni pénzt, mennyit

	Bemeneti adatok		Kimeneti adatok			
			Kontroll		Esélykassza	
	%	Ezer Ft	%	Ezer Ft	%	Ezer Ft
múlt hónap	5,9	11,7	2,2	5,0	23,8	10,8
fél éven belül	11,8	52,4	20,0	65,6	16,7	34,3
egy éven belül	9,2	85,2	4,4	777,5	7,1	54,7
évekkel ezelőtt	44,1	75,6	44,4	5,0	31,0	76,3
soha nem volt még ilyen	27,0		28,9		21,4	

Válaszadóink pénzügyi tudatosságát több módszerrel is próbáltuk mérni. Az első megközelítés egyszerű számításon, illetve az ehhez való affinitáson alapul: a válaszadók több mint fele alapvetően helyesen méri fel a kölcsönök és törlesztések mértékét és ezek kapcsolatát. Ugyanakkor jelentősen kirajzolódik az is, hogy egyrészt sok esetben a hitel szó egy egyszerű számolási játéktól is elriasztja az embereket, másrészt az adott összegektől való elvonatkoztatás problémát okoz – a mindennapi életben nem jelentkező, nem reális összegek elutasítandónak minősülnek egy kérdőív „játékában” is.

	igen (%)
ha kapna 40 E Ft kölcsönt úgy, hogy egy évig minden hónapban 5 E Ft-ot vissza kell fizetnie, felvenné-e a hitelt	42,1
ha ugyanezt a kölcsönt úgy kapná, hogy egy évig minden hónapban 4 E Ft-ot kell visszafizetnie, felvenné-e a hitelt	59,2
ha ugyanezt a kölcsönt úgy kapná, hogy egy évig minden hónapban 8 E Ft-ot kell visszafizetnie, felvenné-e a hitelt	4,6
ha ugyanezt a kölcsönt úgy kapná, hogy minden hónapban 4 E Ft-ot kell visszafizetnie, de két évig, felvenné-e a hitelt	9,2
ha kapna 400 E Ft kölcsönt úgy, hogy egy évig minden hónapban 50 E Ft-ot kell visszafizetnie, felvenné-e a hitelt	3,9

Amennyiben a válaszadóink „felesleges” pénzeszközökkel rendelkeznének, alapvetően a lakhatási körülményeiken akarnának javítani, közel felük lakásfelújításra fordítana minden elérhető plusz forrást. Közel

egyharmadnyi azok aránya, akik bankba tennék, egyötöd – egynegyednyien pedig már meglévő kölcsöneik törlesztésére fordítanak. Ezekben a kérdésekben nem mutatkozik jelentős eltérés sem a bemeneti és kimeneti, sem pedig a különböző csoportok adatai között.

Amennyiben nem meglévő plusz forrásokról, hanem forrás-szükségről kérdeztük válaszadóinkat, sokkal inkább megfigyelhetünk különbségeket az Esélykasszás és a kontroll-csoportok között. Az Esélykasszások jelentősen pozitívabb megítéléssel, nagyobb bizalommal bírnak a bankok felé: kisebb összeget (60 ezer Ft) közel felük, nagyobb összeget (400 ezer Ft) 80%-uk bankoktól kölcsönözne. Igazi változást a kisebb összegek jelentenek, itt ugyanis a bemeneti adatok egységesen azt mutatták, hogy a válaszadók 27%-a tartaná érdemesnek ekkora összegért pénzintézethez fordulni; ez az arány a kontroll-csoport esetében változatlan maradt, az Esélykasszásoknál 48%-ra nőtt.

Ha lenne felesleges pénze

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
bankba tenné	31,6	31,1	28,6
kölcsönadná kamatra	1,3	2,2	2,4
Eldugná	1,3	0	0
venne belőle aranyat és más könnyen eladható dolgot	1,3	4,4	2,4
fogyasztási cikket venne belőle	5,9	6,7	11,9
lakásfelújításra fordítaná	46,1	28,9	47,6
kölcsöntörlesztésére fordítaná	25,0	28,9	21,4

Ha szüksége lenne kisebb kölcsönre, kitől kérne

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
rokonságtól	50,0	48,9	40,5
barátoktól	27,1	20,0	26,2
uzsorástól	2,1	0,0	7,3
banktól	27,6	24,4	47,6
más intézménytől	2,6	2,2	14,3
soha nem vesz fel kölcsönt	1,3	6,7	0,0

Ha szüksége lenne nagyobb kölcsönre, kitől kérne

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%

rokonságtól	6,6	4,4	4,8
barátoktól	3,3	6,7	4,8
uzsorástól	3,9	0,0	0,0
banktól	84,2	75,6	81,0
más intézménytől	3,9	2,2	4,8
soha nem vesz fel kölcsönt	2,0	13,3	11,9

A program keretében az Esélykasszás csoporttagoknak lehetőségük nyílt kisösszegű kölcsönök felvételére, ezek felhasználása azonban némileg kötött volt. A kimeneti adatfelvételkor a kontroll-csoport tagjaitól is megkérdeztük, ők milyen célra használnának ekkor kölcsönt. A két csoport válaszaik közötti különbségeket (a kontroll-csoport tagjai elsősorban lakásfelújításra és adósságrendezésre, míg az Esélykasszások tüzelőre és adósságrendezésre) leginkább az magyarázhatja, hogy az Esélykasszások válaszaikban már egy lehetséges második körös hitelfelvétel céljait foglalmazták meg.

Ha kapna 60 ezer Ft kölcsönt, mire fordítaná

	Kimeneti adatok	
	Kontroll	Esélykassza
	%	%
LAKÁSFELÚJÍTÁS	35,6	14,3
TÜZELŐVÁSÁRLÁS	20,0	28,6
GYEREKEK ISKOLÁZTATÁSA	0,0	7,1
HÁZTARTÁSI ESZKÖZ	8,9	7,1
EGYÉB GÉP, ESZKÖZ	0,0	2,4
SZÓRAKOZTATÓ ELEKTRONIKA	4,4	2,4
ADÓSSÁGRENDEZÉS	31,1	23,8
EGYÉB	15,6	16,7

A két csoport között markáns különbség jelentkezik abban a tekintetben is, hogy mennyire tartják saját pénzügyi ismereteiket megfelelőnek. A kontroll-csoport kétharmada érzi úgy, hogy ezirányú tudása elegendő háztartásának irányításához, egyharmaduk pedig akár gazdasági, gazdálkodási tevékenységet is merne kezdeni. Ugyanezen arányok az Esélykasszás csoport esetében 83% illetve 45% - vagyis állíthatjuk, hogy a tréningek eredményeként önbizalmuk megnőtt. Mindkét csoportban kisebb azok aránya, akik pénzügyi tudásukat egy vállalkozás megkezdéséhez is elégnék éreznék, ez közel egyharmada a válaszadóknak. Ugyanakkor, amennyiben lehetősége lenne rá – ami jelen esetben leginkább hitelt jelent, a kontroll-csoport tagjainak 44%-a, míg az

Esélykasszások majdnem 60%-a kezdene vállalkozásba. Ez az arány a bemeneti méréskor 31% volt, ami az Esélykasszások között majdnem a duplájára emelkedett. Ez szintén az önbizalom kialakulását jelzi körükben.

	Kimeneti adatok	
	Kontroll	Esélykassza
	%	%
Hogy érzi, rendelkezik elegendő pénzügyi ismeretekkel ahhoz, hogy a háztartása számára pénzügyi tervet készítsen?	68,9	83,3
Hogy érzi, rendelkezik elegendő pénzügyi ismeretekkel ahhoz, hogy egy gazdasági tevékenységhez pénzügyi tervet készítsen?	33,3	45,2
Hogy érzi, rendelkezik elegendő pénzügyi ismeretekkel ahhoz, hogy egy vállalkozás számára pénzügyi tervet készítsen?	27,3	33,3

	Bemeneti adatok	Kimeneti adatok	
		Kontroll	Esélykassza
	%	%	%
ha kapna kölcsönt, hogy vállalkozást indítson, belevágna-e valamilyen vállalkozásba	31,6	44,4	59,5

Összefoglaló

Az Esélykassza program egy olyan pénzügyi edukációs innovatív kísérlet, aminek tényleges hatásai leginkább középtávon jelentkezhetnek. A program időzítéséből és lehetőségeiből adódóan azonban nekünk a rövidtávú hatásokat kell mérnünk, azt tudjuk megállapítani, hogy az elmúlt 9 hónap során mérhetőek-e olyan változások, amik a programnak köszönhetőek.

A program időkorlátai miatt a vizsgált háztartások jövedelmi, vagyoni helyzetében nem állhattak be olyan nagyságrendű változások, amik egy ilyen jellegű vizsgálattal kimutathatóak lennének és akár 1-2 éven belüli távon is tartósnak lennének mondhatóak. Nem tudunk igazolható értékelést adni a hitelek visszafizetéseiről sem, lévén ez a folyamat még tart.

A program legszembetűnőbb eredménye egyfajta attitűdváltozásban fogalmazható meg. Az Esélykassza program résztvevői sokkal nagyobb önbizalommal, magabiztossággal állnak a háztartások pénzügyeihez, tervezhetőbbnek, kiszámíthatóbbnak tartják – elsősorban – kiadásait. Ugyanez az optimizmus sokkal inkább vonatkozik jövőképükre is, mint a kontroll-csoport tagjai esetében. A tréningek, az eddig teljesített megtakarítások eredményeként mentálisan elfogadták azt a helyzetet, hogy mindezen eredmények (rendszeres havi megtakarítás, hitelhez jutás) számukra is elérhetőek. Egyfajta, meglehetősen depresszív, fatalista önértékelést egy sokkal aktívabb énkép váltott fel.

A program – némileg – kevésbé sikeres pontjaként a tevékenységek és az eredmények interiorizálást tekinthetjük. A program résztvevőinek 30-40%-a havi befizetéseit nem megtakarításnak tekintette, a felvett hitel nem bankhitelként értelmezte. Ugyancsak az eredmények látenciáját jelzi, hogy a pozitívabb jövőként okaként nem egy újfajta tudás, mint eszköz szerepel, egyelőre sokkal inkább beszélhetünk egyfajta nem tudatalatti változásról, váltoátállításról. A program későbbi szakaszaiban, adaptációjakor erre érdemes odafigyelni, a tréninganyagok, képzési tematikák még didaktikusabb kialakítására és átadására hangsúlyt helyezni.